

BARTOLOMÉ DE LAS CASAS I LA LLIBERTAT

ÉS POSSIBLE UNA EVANGELITZACIÓ SENSE LLIBERTAT?

EDUARDO FRADES

Caracas, Veneçuela

Las Casas, de nen, va rebre del seu oncle Francisco el 1493 un esclau indi. Però quan la reina es va assabentar que Colom, el 1499, havia donat un indi per esclau a cada un dels que venien en les dues naus, que eren uns 300, “va tenir un gran enuig, dient aquestes paraules: Quin poder té el meu Almirall per donar els meus vassalls a ningú?”. I va manar pregonar el seu immediat alliberament i que “els tornessin allà, so pena de mort, en les primeres naus”. Las Casas va haver d’acatar l’ordre; però no s’explica per què no ho va manar abans. Las Casas no sap que va ser el nou confessor de la reina, Francisco Jiménez de Cisneros, qui li va fer veure aquesta greu injustícia que es feia als indis.

Quan anys més tard, cap al 1515, es troba amb el Cardenal Cisneros, regent de Castella des de feia força anys, Las Casas és tot just un jovenàs de 30 anys davant un savi senador de gairebé 80. Ell ens narra aquesta trobada amb no pas dissimulat i sa orgull d’haver estat altament estimat per aquest gran religiós i polític. Va ser qui va ensenyar Las Casas a parlar amb força de llibertat. Ell mateix s’encarrega de subratllar-ho. Confessa que ell “no gosava dir, ni tocar dient ni esmentant ni al·legant llibertat dels indis (com si fugís de dir alguna cosa que fos absurda o blasfema) fins que un dia, parlant amb el cardenal de l’opressió i servitud que patien, i tocant amb quina justícia... va respondre el cardenal amb ímpetu: Amb cap justícia; per què?, no són lliures?”. El nostre autor comenta que el cardenal havia entès bé l’arrel i fonament de la injustícia que es feia envers els indis... “doncs tantes vegades en el preàmbul recitat els anomenava i afirmava que eren lliures”. A Las Casas li sona massa alt aquest to encara!

Las Casas havia posat entre les qualitats que haurien d’ornar les persones que defensarien el bé dels indis “que fossin cristianes, religioses, prudents i... amants de justícia, i compassius amb les angoixes dels pobres i desemparats”; però ni tan sols esmenta la llibertat. Amb gran honestat ens confessa que “va estar en el negoci, com en cosa nova i escandalosa, pas a pas i com acovardit, fart va pensar que bé

havia negociat en posar els indis en llibertat, traient-los del poder del diable; i... per treure’ls una mica de la pressió que els indis patien, segons n’eren de grans els mals”. Es conforma amb la llibertat de l’esclavitud; li queda molt camí per recórrer al nostre clergue.

a) Partint de la llibertat de l’home davant la fe

La reflexió lascasiana sobre la llibertat humana ha començat o madurat en fer-se dominic i escriure el *De único*. Aquesta reflexió està ben arrelada en la idea cristiana de la llibertat irrenunciable de la fe, ja que –com va expressar molt bé el geni d’Agustí– “ningú no pot creure si no és estimant”. Això mateix ho tornarà a recordar en el *Tratado comprobatorio* fins a tres vegades; i a l’*Apologia* i encara en el *De thesauris*, en ser el fonament darrer i incommovable de qualsevol altra idea antropològica de llibertat. D’aquesta sobirana llibertat de l’home en penja el fet creacional de la submissió de la resta de les criatures a l’home com la seva fi i per al seu profit.

A l’*Octavo remedio*, de 1542, va escriure sobre la llibertat de la fe que requereix “en els que l’han d’acceptar i rebre prompte llibertat de voluntat, perquè va deixar-la Déu en la mà i albir de cada u el fet que volgués o no rebre-la. I com això que és la finalitat que Déu pretén... i que així s’hagi de fer, regla i evangeli i manament i límits hi ha, que va posar Déu”. D’aquí conclou que no hi ha poder a la terra que basti per fer menys lliures els homes que ho són, si no hi ha culpa justificativa, “com la llibertat sigui la cosa més preciosa i suprema en tots el béns temporals d’aquest món”. Allò que es faci en sentit contrari, no té cap valor ètic ni jurídic, “perquè és mutació d’estat de llibertat a servitud, que després de la mort no hi ha cap altre major perjudici”. Afegeix d’altres textos bíblics que ometem. El motiu és la costum general i natural de la Divina Providència en la governació del seu món, que és “moure, disposar i dur totes les coses a les seves finalitats suaument, sense violència, ni pesar”. “I perquè entre totes natures Déu té singularíssima Providència i cura singular dels homes, formats a la seva imatge i semblança (aquí és òbvia la cita de Gn 1, 26-28), i els va fer tan lliures i senyors dels

seus actes i d'ells mateixos, dotant-los del lliure albir i d'una libèrrima voluntat, que per cap força ni via pot ser forçada, i el creure és acte de la voluntat; per tant, no va voler la Bondat infinita que per la seva santa fe (que va proveir per a la salut i salvament dels homes i per perfeccionar la natura) es trenqués la seva regla i Providència universal i natural". Anys abans, a l'*Octavo remedio* ja va parlar dels indis com a "criats i formats a la imatge i semblança de l'altíssima Trinitat, tots vassalls de Déu i redimits amb la seva preciosa sang, i que té en compte i no se n'oblida de cap d'ells..."

b) Fins la llibertat política plena dels pobles

Quan Las Casas aconsegueix ser més conseqüent amb la llibertat dels indis és amb ocasió de les objeccions de Sepúlveda. Mentre que a les *Treinta proposiciones* hi havia posat com a XIX que "Tots els reis i senyors naturals, ciutats, comunitats i pobles d'aquelles índies són obligats a reconèixer els Reis de Castella per universals i sobirans senyors i emperadors d'aquesta manera dita, després d'haver rebut de la seva pròpia i lliure voluntat la nostra santa fe i el sagrat baptisme...". En canvi, a la seva *Duodécima réplica* afirma que si els indis, ja cristians, "no volguessin rebre aquest suprem senyor... d'això no n'ha de venir que se'ls pugui moure guerra. I en aquest sentit entenc i declaro i limito la dinovena proposició de les meves *Treinta proposiciones*..."

De l'arrel antropològica creacional en continua el tronc de la llibertat humana, com el major bé de l'ésser humà després de la vida. Aquí s'ha de citar el tercer principi, que tracta sobre la primigènia llibertat de tota persona i fins de tota cosa: "Tot ésser humà, tota cosa, tota jurisdicció i tot règim o domini, tant sobre les coses com sobre els homes... són o, com a mínim, es presumeix que són lliures, si no es demostra el contrari". Ho prova "perquè des del seu origen totes les criatures racionals neixen lliures; i perquè en una naturalesa igual Déu no va fer-ne uns esclaus dels altres, sinó que va concedir idèntic arbitri a tots. La raó és que a una criatura racional (considerada en ella mateixa) no se la subordina a una altra, com la seva finalitat, com un home a un altre home... Perquè la llibertat és un dret inserit en els homes necessàriament i per ell mateix des del principi de la naturalesa racional, i és per això de dret natural... i que l'esclavitud és un acte accidental, impositat a l'home per casualitat

o per desgràcia; "no havent demostrat que algú o quelcom sigui serf, el judici ha d'estar en favor de la llibertat i segons la llibertat".

La llibertat de l'ésser humà demana cada vegada espais de decisió més grans. Així, en el *Tratado comprobatorio* ens trobem ja amb la idea de la llibertat d'elecció del sobirà. "La raó és perquè l'elecció dels reis i de qui hagués de regir homes i pobles lliures, pertany als mateixos que han de ser regits, de llei natural i dret de gent, sotmetent-se ells mateixos a l'elegit pel seu propi consentiment, que és acte de la voluntat que en cap manera pot ser... forçada, com es vulgui que tots els homes naixessin i fossin lliures..."

Però no dubta en corregir la pròpia Butlla papal de donació, si "sembla privar tots els senyors [de les Índies] dels seus estats. A això hi responem que Déu mai voldria que tal cosa es digués del vicari de Crist. S'engendraria... odi contra la fe, infàmia de la Llei de Crist... i així mai s'aficionarien ni estimarien rebre la fe; i, si la rebessin, no seria sinó forçats i de mala gana". A més torna a aparèixer la raó suprema, que és l'exemple de Crist, que mai va usurpar regnes terrenals: "Déu no ho va fer estant corporalment present, no avui ho faria. Perquè amb la seva fe i la seva gràcia no va revocar la llei natural... ans la va confirmar i establir", encara va tenir la potestat i poder per fer-ho –suposa Las Casas d'acord amb la teologia de la seva època.

En tots aquests textos es tracta de la llibertat política dels reis i nacions índies, que han de donar el seu lliure consentiment, per tal que el Rei de Castella sigui amb justícia i dret el seu Senyor suprem –sense suprimir els seus drets i jurisdiccions– i fins perquè la famosa donació papal tingui algun valor jurídic real. No només es retracta del que havia afirmat en ocasions anteriors, sinó que concedeix completa llibertat als pobles indígenes per presentar o no aital consentiment: "Tant després del baptisme com abans, si no volen admetre els nostres reis com a prínceps suprems, no hi ha cap jutge al món que tingui poder per castigar-los per aquest motiu... En efecte, dintre de les seves facultats naturals, tenen dret a consentir o a dissentir de la tantes vegades esmentada institució papal.